

**SELVITYS SOSIAALIASIAMIEHEN TOIMINNASTA SEKÄ
SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAIDEN OIKEUKSIEN JA ASEMAN
KEHITYKSESTÄ TUUSULASSA VUONNA 2015**

Tuusulan kunnanhallitukselle

Tekijä:
Marju Lemola
Asiamies
Tuusulan kunta
Keski-Uudenmaan asiamies- ja
neuvontapalveluyksikkö
Koskenmäenpolku 4 (PL 60)
04300 Tuusula
Puhelin: 09-8718 3015
Telekopio: 09-8718 3090
Sähköposti: marju.lemola@tuusula.fi

**SELVITYS SOSIAALIASIAMIEHEN TOIMINNASTA SEKÄ
SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAIDEN OIKEUKSIEN JA ASEMAN KEHITYKSESTÄ
TUUSULASSA VUONNA 2015**

SISÄLTÖ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	3
2	SOSIAALIASIAMIESTOIMINTA VUONNA 2015	3
	2.1 Yleistä	3
	2.2 Tilastoja sosiaaliasiamiestoiminnasta vuodelta 2015	4
3	SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAAN OIKEUDET JA ASEMA TUUSULASSA VUONNA 2015	7
	3.1 Muistutukset, oikaisuvaatimukset ja valitukset	7
	3.2 Toimeentulotuki	8
	3.2.1 Käsittelyajat ja keskustelumahdollisuus	8
	3.2.2 Asumismenot	9
	3.3 Lastensuojelu	12
	3.4 Vammaispalvelut	13
	3.5 Nuorten ennalta ehkäisevät palvelut	13
	3.5.1 Taustaa	13
	3.5.2 Katsaus lainsäädäntöön	14
	3.5.3 Kyselyn tulokset	16
	3.6. Omaishoidon tuki	17
	3.7 Talousarviomäärärahojen mitoitus	18
	3.8 Sosiaaliasiamiehen selvityksen vaikuttavuus	19
	3.9 Sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksiin ja asemaan vaikuttaneet asiat	20
4	TIIVISTELMÄ	22

**SELVITYS SOSIAALIASIAMIEHEN TOIMINNASTA SEKÄ
SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAIDEN OIKEUKSIEN JA ASEMAN KEHITYKSESTÄ TUUSULASSA
VUONNA 2015**

1 JOHDANTO

1.1.2001 voimaan tulleen sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000, asiakaslaki) 24 §:n mukaan kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies. Kahdella tai useammalla kunnalla voi olla yhteinen sosiaaliasiamies. Sosiaaliasiamiehen tehtävänä on neuvoa asiakkaita asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa asiakasta asiakaslain 23 §:ssä tarkoitettua muistutusta koskevassa asiassa, tiedottaa asiakkaan oikeuksista, toimia muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys vuosittain kunnanhallitukselle.

Vuonna 2015 Tuusulan kunnan sosiaaliasiamestehtävät hoidettiin kunnan oman organisaation osana hallinnon tulosalueella toimivassa Keski-Uudenmaan asiamies- ja neuvontapalveluyksikössä, joka aloitti toimintansa 1.9.2004. Yksikkö tuottaa toimialueellaan holhoustoimen yleisen edunvalvojan palvelut sekä talous- ja velkaneuvonta-, potilasasiamies- ja sosiaaliasiamiespalvelut. Järvenpään ja Keravan kaupungit tilaavat kuntien välisten yhteistoimintasopimusten nojalla palvelut Tuusulan kunnalta lukuun ottamatta holhoustoimen edunvalvontapalveluja, joita koskee 1.1.2009 lukien Järvenpään oikeusaputoimiston (1.1.2014 alkaen Keski-Uudenmaan oikeusaputoimisto) ja Tuusulan kunnan välinen ostopalvelusopimus.

Aikaisempien vuosien selvitysten tapaan käsittelen seuraavan esityksen alussa sosiaaliasiameste toimintaa vuonna 2015. Tällöin tarkastelen ensin sosiaaliasiameste toiminnan yleisiä puitteita ja niiden kehitystä sekä kuvaan tämän jälkeen vuoden 2015 sosiaaliasiameste toimintaa tilastoinnin pohjalta. Esityksen jälkimmäisessä osassa pyrin luomaan katsauksen sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitykseen Tuusulassa vuonna 2015. Tämän tarkastelun lähdeaineistona ovat lähinnä Tuusulan sosiaali- ja terveystoimessa alkuvuodesta 2016 toteutettu sosiaaliasiamiehen kysely ja sosiaaliasiamiehelle tulleet asiakasyhteydenotot.

2 SOSIAALIASIAMIESTOIMINTA VUONNA 2015

2.1 Yleistä

Kolmen kunnan sosiaaliasiameste tehtävien hoitamisen lisäksi toimin Keski-Uudenmaan asiamies- ja neuvontapalveluyksikön esimiehenä ja annan juridista tukea yksikön henkilökunnalle. Työajastani noin 60 prosenttia on mitoitettu kolmen kunnan sosiaaliasiameste tehtävien hoitamiseen. Nykyisten asiakasmäärien vallitessa sosiaaliasiamiehen ajalliset voimavarat ovat edelleenkin tehokkaasti käytettyinä riittävät ja mahdollistavat lakisääteisten tehtävien asianmukaisen hoitamisen. Sosiaaliasiamiehellä ei ole erityistä puhelinaikaa, vaan hän on työaikana pääsääntöisesti asiakkaiden tavoitettavissa. Asiakas on saanut halutessaan ajan sosiaaliasiamiehelle yleensä viikon kuluessa puhelimitse tapahtuneesta yhteydenotosta, ja loma-aikoja sekä joitakin ruuhka-aikoja lukuun ottamatta tilanne on ollut samanlainen koko vuoden 2015 ajan. Loma-aikana asiamiehen sijaisena on toiminut II yleinen edunvalvoja.

Vuonna 2015 sosiaaliasiamies tapasi asiakkaita sopimuksen mukaan myös Järvenpäässä ja Keravalla. Pääosa asioista on hoitunut puhelimitse.

Sosiaaliasiamiehen toimenpiteet ovat yleensä lähteneet liikkeelle asiakkaiden yhteydenotoista ja niiden yhteydessä esiin tulleista asioista. Kuten jäljempänä tilastoja tarkasteltaessa käy ilmi, toimenpiteistä yleisimpiä ovat asiakkaalle annettava neuvonta, asian selvittäminen tai sovittelu ottamalla yhteyttä asiaa käsittelevään viranhaltijaan sekä asiakkaan avustaminen erilaisten asiakirjojen, kuten oikaisuvaatimuksen, valituksen tai muistutuksen, laatimisessa. Sosiaaliasiamies on antanut asiakkaan oikeuksiin ja asemaan liittyvää tietoa ja neuvontaa myös sosiaalipalveluista vastaavalle henkilöstölle tarpeen mukaan. Yleensä tällainen konsultointi on tapahtunut joko henkilöstön omasta aloitteesta tai sosiaaliasiamiehen aloitteesta asiakkaan otettua ensin asiassaan häneen yhteyttä. Tarvittaessa sosiaaliasiamies on myös muun muassa osallistunut asiakkaiden ja viranhaltijoiden välisiin tapaamisiin. Yleensä tämä on tapahtunut asiakkaan pyynnöstä.

Sosiaaliasiamiehen laissa säädettyihin tehtäviin kuuluu toimiminen asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi (asiakaslaki 24 § 2 mom. 4 k.). Tämä merkitsee muun muassa sitä, että jos asiakkaan yhteydenoton ja esimerkiksi asiakkaalta ja viranhaltijalta saatujen tietojen perusteella on selvästi ja perustellusti aihetta olettaa asiakkaan laissa säädettyjen oikeuksien jäävän toteutumatta, sosiaaliasiamiehen tehtävänä on saattaa käsityksensä asiasta siitä vastaavan viranhaltijan tietoon. Tällä tavoin sosiaaliasiamies on myös pyrkinyt toimimaan. Toisaalta asiakkaan oikeudellinen asema ja laissa säädettyt oikeudet määrittävät myös rajat sosiaaliasiamiehen toiminnalle: sosiaaliasiamiehen tehtävänä ei ainakaan lähtökohtaisesti ole ottaa kantaa esimerkiksi erilaisten päätösten tai ratkaisujen yhteiskunnalliseen, poliittiseen tai taloudelliseen tarkoituksenmukaisuuteen. Tältä osin on kuitenkin aihetta todeta, että esimerkiksi perus- ja ihmisoikeudet sekä hallinto-oikeudelliset ja sosiaalioikeudelliset oikeusperiaatteet toimivat eräänlaisina välittäjinä oikeusjärjestelmän perustana olevan arvopohjan ja yksittäisten oikeusnormien soveltamisen välillä ja johtavat siihen, ettei myöskään sosiaaliasiamiehen tai muiden ensisijaisesti lakia soveltavien tahojen argumentointi voi olla täysin irrallaan sovellettavien normien perustana olevista yhteiskunnallisista arvoista.

2.2 Tilastoja sosiaaliasiamiestoiminnasta vuodelta 2015

Tilastomallin mukaan asiakkaiden yhteydenotot tilastoidaan niin sanottuina asiatapahtumina. Asiatapahtuma voi olla yksi yhteydenotto, jossa asiakas saa puhelimesta yhdellä soitolla saman tien vastauksen esittämiinsä kysymyksiin. Tapahtuma voi sisältää myös useita yhteydenottoja useilta eri tahoiltakin. Yksi asiatapahtuma sisältää siten kaikki asian käsittelyyn liittyvät yhteydenotot siihen asti, kun toimenpiteet asiassa on saatettu loppuun. Sama asiakas voi myöhemmin ottaa yhteyttä samasta tai eri asiasta. Jos asiakas esittää asiassa jotakin uutta selvitettävää tai kokonaan uuden ongelman, tulee siitä uusi asiatapahtuma. (Tarkemmin Laukka, Arja – Lepikkö, Laura – Einemäki, Pekka: Sosiaali- ja potilasasiamiestoiminnan asiakastilastoinnin valtakunnallinen kehittämishanke 1.5.2007 – 31.10.2009: loppuraportti, jakso 2.1.)

Vuodelta 2015 sosiaaliasiamiehen asiatapahtumia tilastoitiin kunnittain seuraavasti:

- Järvenpää 51
- Kerava 68
- Tuusula 70
- kunta tuntematon 15

– yhteensä 204

Vuodelta 2014 sosiaaliasiamiehen asiatapahtumia tilastoitiin kunnittain seuraavasti:

- Järvenpää 50
- Kerava 90
- Tuusula 67
- yhteensä 207 asiatapahtumaa.

Tilastoinnin perusteella vuonna 2015 sosiaaliasiamiehen asiatapahtumat koko toimialuetta koskevat vuoteen 2014 verrattuna hieman vähentyneet. (Vuonna 2014 ei ole tilastoitu kunta tuntematon).

Vuonna 2015 yhteydenottajana oli 129 asiatapahtumassa sosiaalihuollon asiakas (Tuusula 38), 58 asiatapahtumassa edustaja tai muu (Tuusula 31) ja 2 asiatapahtumassa henkilöstö (Tuusula 1). Asiatapahtumista koski kunnan omaa sosiaalipalvelua 154 (Tuusula 61), kuntayhtymän tai vastaavan sosiaalipalvelua 0, kunnan ostopalveluna järjestettävää yksityistä sosiaalipalvelua 1 (Tuusula 0), puhtaasti yksityistä sosiaalipalvelua 1 ja muuta palvelua, esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen, muun eläkelaitoksen tai terveydenhuollon palvelua 14 (Tuusula 8). Tältä osin tilastointi ei kuitenkaan ole täysin tarkkarajainen: asiatapahtuman on esimerkiksi tilastoitu koskeneen kunnan omaa sosiaalipalvelua useimmissa niistäkin tapauksista, joissa kysymys on ollut ostopalveluja koskevien asioiden käsittelystä kunnan omassa organisaatiossa.

Vuonna 2015 tilastoidut asiatapahtumat jakautuivat aihealueittain seuraavasti (suluissa Tuusulan luvut, paitsi jos Tuusulaa koskevia asiatapahtumia aihealueelta on vähemmän kuin 5)

- toimeentulotuki 112 (25)
- vammaispalvelut 11 (8)
- ikäntyneiden palvelut 8
- lastensuojelu 23 (14)
- muu sosiaalityö 5
- perheasiat 6
- lasten päivähoito 1
- omaishoidon tuki 10 (8)
- kehitysvammahuolto 0
- päihdehuolto 1
- kotipalvelu ja kotihoito 1
- muu palvelu 12 (6) Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen sekä työ- ja elinkeinotoimiston palvelut, eläkeasiat ja terveydenhuolto. Tilastoinnissa ovat tältä osin mukana ainoastaan sosiaaliasiamiehen terveydenhuoltoa koskeneet asiatapahtumat. Potilasasiamiehen asiatapahtumat on tilastoitu erikseen.

Yhteydenoton luonteeksi tilastoitiin vuonna 2015 76 asiatapahtumassa tiedustelu (Tuusula 39) ja 119 asiatapahtumassa tyytymättömyys (Tuusula 31). Tuusulasta tiedustelun- ja tyytymättömyydenluonteisia asiatapahtumia oli siis suunnilleen yhtä paljon, kun taas koko toimialueen osalta tyytymättömyydenluonteisia asiatapahtumia oli jonkin verran enemmän kuin tiedustelunluonteisia. Vuonna 2014 yhteydenoton luonteeksi tilastoitiin 66 asiatapahtumassa tiedustelu (Tuusula 28) ja 141 asiatapahtumassa tyytymättömyys (Tuusula 39).

Vuonna 2015 yhteydenoton syitä tilastoitiin seuraavasti (suluissa Tuusulan luvut):

- päätökset tai sopimukset 69 (23)
- palvelun toteuttaminen 76 (26)
- yleinen tiedontarve sosiaalipalveluista 25 (20)
- maksuasiat ja vahingonkorvaus 1
- jonotus- ja käsittelyaika 33 (2)
- itsemääräämisoikeus
- tietosuoja
- kohtelu 12 (6)
 - muu syy 1

Yhteydenoton syitä tilastoitiin vuonna 2014 seuraavasti (suluissa Tuusulan luvut):

- päätökset tai sopimukset 80 (31)
- yleinen tiedontarve sosiaalipalveluista 21 (11)
- palvelun toteuttaminen 40 (10)
- tietosuoja 4 ()
- maksuasiat ja vahingonkorvaus
- itsemääräämisoikeus
- jonotus- ja käsittelyaika 53
- kohtelu 27 (9)
- muu syy 1

Tuusulan osalta merkille pantavaa on, että vuonna 2015 jonotus- ja käsittelyaikaa koskevia tapahtumia ei juurikaan ollut. Tietosuojaa koskevia asiatapahtumia ei vuonna 2015 ollut ollenkaan.

Vuonna 2015 asiatapahtumiin liittyviä sosiaaliamiehen toimenpiteitä tilastoitiin seuraavasti (suluissa Tuusulan luvut):

- neuvonta (mukaan luettuna neuvonnan edellyttämä selvittäminen) 91 (40)
- muistutusneuvonta 16 (6)
- kanteluneuvonta 14 (4)
- muu oikeusturvaneuvonta (esim. oikaisuvaatimusten, valitusten tai muiden oikeudellisten asiakirjojen laatiminen asiakkaan puolesta) 18 (8)
- selvittäminen tai sovittelu (yhteydenotot viranhaltijoihin) 16 (5)
 - vaikuttamistoiminta (esim. sosiaaliamiehen omasta aloitteestaan johtaville viranhaltijoille esittämät yksittäisistä asiatapahtumista irralliset kannanotot, lautakuntien antamien soveltamisohjeiden kommentointi niiden valmisteluvaiheessa tai sosiaaliamiehen omassa nimissään valvontaviranomaisille tekemät hallintokantelut) 3.

Kuunneltu tai viesti vastaanotettu, ei muita toimenpiteitä 33 (9)

Asiatapahtumiin liittyviä sosiaaliamiehen toimenpiteitä tilastoitiin vuonna 2014 seuraavasti (suluissa Tuusulan luvut):

- neuvonta (mukaan luettuna neuvonnan edellyttämä selvittäminen) 130 (48)
- muistutusneuvonta 29
- kanteluneuvonta 5
- muu oikeusturvaneuvonta (esim. oikaisuvaatimusten, valitusten tai muiden oikeudellisten asiakirjojen laatiminen asiakkaan puolesta) 20 (5)
- selvittäminen tai sovittelu (yhteydenotot viranhaltijoihin) 25 (7)

- vaikuttamistoiminta (esim. sosiaaliasiamiehen omasta aloitteestaan johtaville viranhaltijoille esittämät yksittäisistä asiatapahtumista irralliset kannanotot tai lautakuntien antamien soveltamisohjeiden kommentointi niiden valmisteluvaiheessa)
- kuunneltu tai viesti vastaanotettu, ei muita toimenpiteitä 10 (4)
- vaikuttamistoiminta (esim. sosiaaliasiamiehen omasta aloitteestaan johtaville viranhaltijoille esittämät yksittäisistä asiatapahtumista irralliset kannanotot tai lautakuntien antamien soveltamisohjeiden kommentointi niiden valmisteluvaiheessa) 5 (2)
- kuunneltu tai viesti vastaanotettu, ei muita toimenpiteitä 1 (0).

Asiakkaiden asioita koskevia tapaamisia, joissa oli läsnä asiakkaita tai omaisia, asiaa käsitteleviä viranhaltijoita tai työntekijöitä ja sosiaaliasiamies, järjestettiin vuoden 2015 aikana Tuusulassa neljä.

3 SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAAN OIKEUDET JA ASEMA TUUSULASSA VUONNA 2015

Sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksien ja aseman kehityksen arvioinnin tueksi lähetettiin aikaisempien vuosien tapaan toimialueen kunkin kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimialan tai palvelualueen määrätyille vastaaville viranhaltijoille alkuvuodesta 2016 sosiaaliasiamiehen kysely. Se sisälsi osittain Sosiaaliasiamiehet ry:n piirissä jaetun, Tampereen kaupungin sosiaaliasiamiesten vuotta 2010 varten laatiman kyselyn kysymyksiä ja osittain minun esiin nostamiani teemoja. Esitetyt kysymykset koskivat asiakaslain mukaisia muistutuksia, lautakunnalle tai yksilöasiainjaostolle tehtyjä oikaisuvaatimuksia ja hallinto-oikeudelle tehtyjä valituksia, toimeentulotukea, lastensuojelua, vammaispalveluja, nuorten ennalta ehkäiseviä palveluja, talousarviomäärärahojen mitoittamista, sosiaaliasiamiehen selvityksen vaikuttavuutta sekä vastaajan näkemystä keskeisimmistä sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksiin ja asemaan vaikuttaneista asioista vuonna 2015. Tuusulan osalta tiedot kokosi sosiaalityön päällikkö Marja-Liisa Palosaari. Käyn seuraavaksi läpi Tuusulasta saadut tulokset olennaisilta osin. Samalla käsittelem myös asiakasyhteydenottojen perusteella tai muutoin vuoden aikana esiin nousseita asioita.

3.1 Muistutukset, oikaisuvaatimukset ja valitukset

Vastauksen mukaan Tuusulaa koskevia sosiaalihuollon asiakaslain mukaisia muistutuksia tehtiin vuoden 2015 aikana neljätoista kappaletta. Vuonna 2014 niitä tilastoitiin neljä kappaletta ja vuonna 2013 viisi kappaletta.

Tuusulan sosiaali- ja terveyslautakunnan yksilöasioiden jaosto käsittelee vastauksen mukaan vuoden 2015 aikana yhteensä 34 sosiaalihuollon asiakkaan viranhaltijan päätöksestä tekemää oikaisuvaatimusta. Näistä koski toimeentulotukea 22, omaishoidon tukea 4, 5 vammaispalveluasiasiaa, yksi koski sosiaalista luottoa ja 2 kotihoidon asiakasmaksuasiasiaa. Kyselyihin saatujen vastausten mukaan jaosto muutti/palautti yhden päätöksen vammaispalveluasiasia ja yhden päätöksen omaishoidontukea koskevassa asiassa.

Vastauksen mukaan yksilöasioiden jaoston päätöksistä tehtiin vuonna 2015 hallinto-oikeudelle yhteensä 4 valitusta, joista 2 toimeentulotukiasiasiaa, 1 omaishoidontukea koskeva asia ja 1 vammaispalveluasiasia. Hallinto-oikeus kumosi osittain yhden jaoston toimeentulotukea koskevan päätöksen ja palautti sen uudelleen käsittelyyn, yhden käsittely raukesi ja kaksi valitusta hylättiin.

3.2 Toimeentulotuki

3.2.1 Käsittelyajat ja keskustelumahdollisuus

Kyselyssä kysyttiin, onko toimeentulotukipäätökset kyetty tekemään toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 14 a §:ssä säädetyissä määräajoissa joulukuussa 2015. Säännöksen mukaan kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa päätös on lähtökohtaisesti tehtävä viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. (Toimeentulotukilaki 14 a § 1 mom.) Jos hakemus on puutteellinen, asiakkaalle on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta annettava tai lähetettävä yksilöity kehotus hakemuksen täydentämiseksi määräajassa. Tällöinkin päätös toimeentulotuesta on annettava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun täydennetty hakemus on saapunut. (Toimeentulotukilaki 14 a § 3 mom.) Toimeentulotukihakemuksia käsiteltiin joulukuussa 2015 yhteensä 567 kpl, joista 3,4 % (19 kpl) ylitti lakisääteisen käsittelyajan. Määräajan ylittäneistä päätöksistä 7kpl (1,2 %) tehtiin 8-9 päivän käsittelyajassa ja 12 kpl (2,1 %) yli yhdeksän päivän aikana

Koko vuonna 15,3 % hakemusten käsittelystä ylitti lakisääteisen määräajan. Tukea saaneiden talouksien määrä kuukautta kohti kasvoi 3 % edellisestä vuodesta. Aluehallintovirasto antoi toimialalle huomautuksen toimeentulotuen määräaikojen ylittymisestä.

Talousarviosta päättävien luottamushenkilöiden ja asiaa valmistelevien viranhaltijoiden velvollisuutena on osoittaa toimeentulotukiasioiden käsittelyyn sellaiset voimavarat, jotka mahdollistavat laissa säädettyjen määräaikojen noudattamisen. Toimeentulotukilain 14 a §:ssä käsittelylle säädetyt määräajat velvoittavat asian käsittelystä vastaavaa tahoja jokaisessa yksittäistapauksessa. Näin ollen jos yhdenkin toimeentulotukiasian osalta päätöksen tekemiselle tai yksilöidyn täydennyskehotuksen lähettämiseksi säädetyt määräaikoja ei kyetä noudattamaan, tältä osin on toimittu toimeentulotukilain 14 a §:n nimenomaisen säännöksen vastaisesti.

Sosiaaliamiehelle on vuonna 2015 tullut Tuusulan toimeentulotuen käsittelyajoista ainoastaan joitakin yksittäisiä yhteydenottoja. Sosiaaliamiehenä seuran näiden määräaikojen noudattamista myös vastaisuudessa yhteistyössä toimeentulotuesta vastaavien viranhaltijoiden kanssa.

Kyselyssä kysyttiin, järjestyykö asiakkaalle tosiasiallisesti mahdollisuus keskustella sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa toimeentulotukilain 14 a §:n mukaisesti. Säännöksen mukaan toimeentulotukiasiakkaalle tulee järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun asiakas on tätä pyytänyt (4 mom.). Vastauksen mukaan tällainen keskustelumahdollisuus järjestyy yleensä määräajassa.

Toimeentulotukilain 14 a §:n 4 momentin esitöiden mukaan siinä tarkoitettu henkilökohtainen keskustelu voidaan toteuttaa muullakin tavoin kuin sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan vastaanotolla. Usein asiakkaan toimeentulotukiasia voidaan selvittää ja hän voi saada tarvitsemansa neuvot puhelimitse sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa keskustellessaan. Tarpeen vaatiessa sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja voi puhelinkeskustelun perusteella varata asiakkaalle vastaanottoajan. Henkilökohtainen keskustelu voidaan sopia tarvittaessa myös esimerkiksi asiakkaan kotiin. (Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain

muuttamisesta, HE 119/2007 vp, toimeentulotukilain 14 a §:n perustelut.) Tärkeää kuitenkin on, että tarpeen vaatiessa vastaanottoaika järjestetään asioiden hoidon edellyttämällä tavalla. Jos keskustelumahdollisuus kyetään varaamaan laissa säädetyssä määräajassa ainoastaan puhelimitse, sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan puhelimesta antamalla neuvonnalla ja ohjaukselta vaaditaan erityistä tarkkuutta ja asiakkaan asiaan paneutumista. Lisäksi puhelinkeskusteluja käytäessä on osattava tunnistaa kiireellisiä toimenpiteitä vaativat tapaukset ja kyettävä tekemään niiden edellyttämät toimet asiakkaan oikeusturvaa vaarantamatta.

3.2.2 Asumismenot

Kyselyyn sisältyi kysymyksiä asumismenojen huomioon ottamisesta toimeentulotukea myönnettäessä. Toimeentulotukilain (7 b § 1 k.) mukaan perusosalla katettavien menojen lisäksi muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruisina huomioon muun muassa asumistukilain (938/2014) 9 §:ssä tarkoitetut asumismenot. Esimerkiksi vuokra-asunnossa asuvan ruokakunnan asumismenoiksi luetaan 9 pykälän 1 momentin mukaan vuokra sekä erikseen maksettavat lämmityskustannukset ja vesimaksut asunnosta.

Toimeentulotukilain 7 b §:n esitöissä todetaan asumismenojen huomioon ottamisesta muun muassa seuraavaa:

"Asumismenojen tarpeellista suuruutta harkittaessa otetaan huomioon asunnon koko ja laatu suhteessa perheen kokoon ja tarpeisiin sekä kohtuullista asumistasoa vastaava kustannustaso paikkakunnalla. Kohtuulliset asumismenot otetaan huomioon todellisen määräisinä.

Asumismenot voidaan ottaa huomioon todellisen suuruisina, jos toimeentulotuen hakijalla ei ole tosiasiallisesti mahdollisuutta saada paikkakunnalta asuntoa, jonka menot olisivat sen suuruiset kuin kunnassa on arvioitu kohtuulliseksi. Uudelle toimeentulotukiasiakkaalle on myös annettava riittävä aika hakeutua edullisempaan asuntoon, ennen kuin asumismeno voidaan ottaa tukea myönnettäessä kohtuullistettuna huomioon." (Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 164/2005 vp, Yksityiskohtaisten perustelujen jakso 1.3, 7 b §.)

Korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännöstä merkittävimpänä asumismenojen tarpeellisen suuruuden määrittelyä koskevana ratkaisuna on syytä mainita KHO 31.12.1999 T 4312. Toimeentulotukilain 7 b §:n sanamuoto tai esityöt eivät anna aihetta olettaa oikeustilan tämän ratkaisun sisältöä koskevilta osin muuttuneen ratkaisun antamisen jälkeen. Ratkaisun Finlexissä julkaistu seloste kuuluu olennaisilta osin seuraavasti:

"Hakija asui yksin Joensuun kaupungissa sijaitsevassa 58 neliömetrin suuruisessa asumisoikeusasunnossa, jonka käyttömenot sisältäen vesi- ja lämmityskustannukset olivat

2 114,50 markkaa kuukaudessa ja erikseen maksettavat sähkömenot 226 markkaa kuukaudessa. Peruspalvelulautakunta oli ottanut hakijan tarpeellisen suuruisina asumismenoina huomioon käyttömenoja 2 000 markkaa ja sähkömenoja 100 markkaa kuukaudessa, mikä perustui peruspalvelulautakunnan ohjeellisina hyväksymiin yksin asuvan kohtuullisiin asumiskustannuksiin.

Lautakunnan ilmoituksen mukaan Joensuun kaupungissa oli kohtuullisen ajan kuluessa löydettävissä pienempiä ja halvempia asuntoja. Hakija ei ollut puolestaan tätä kiistänyt. Häntä oli

jo vuonna 1996 kehotettu etsimään halvempaa asumisratkaisua, mikäli hän ei suoriudu asumismenoistaan. Lääninoikeus oli hylännyt hakijan valituksen. - -

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta (217/1997 vp) todetaan - -, että asumisesta aiheutuvat kustannukset otetaan huomioon todellisen suuruisina, jollei niitä ole pidettävä kohtuuttomina.

Peruspalvelulautakunnalla oli ollut sinänsä oikeus käyttää harkintaa määrätessään hakijan tarpeellisen suuruisina huomioon otettavista asumismenoista. Kun kuitenkin otettiin huomioon, että hakijan asunnon käyttömenot olivat vain 115 markkaa kuukaudessa suuremmat kuin lautakunnan hyväksymät tarpeellisen suuruiset asumismenot, ei asumismenoja ollut pidettävä kohtuuttomina. Hakijan asunnon käyttömenot oli näin ollen edellä mainitusta toimeentulotuesta annettua lakia koskevasta hallituksen esityksestä ilmenevä periaate huomioon ottaen tullut ottaa huomioon todellisen suuruisina siltä osin kuin ne eivät sisällyneet toimeentulotuen perusosaan. Lääninoikeuden ja peruspalvelulautakunnan päätökset näiltä osin kumottiin ja asiat palautettiin peruspalvelulautakunnalle uudelleen käsiteltäviksi.

Sen sijaan sähkömaksuun haetun toimeentulotuen osalta lääninoikeuden päätöksen muuttamiseen ei ollut syytä."

Sosiaali- ja terveysministeriön toimeentulotukioppaan mukaan (Opas toimeentulotukilain soveltajille, STM:n julkaisuja 2013:4 s. 107) kohtuullisuusharkinta ei saa johtaa siihen, että hakija jää ilman asuntoa tai joutuu muuttamaan sellaiseen asuntoon, joka ei täytä yleisesti hyväksyttävää tai henkilön tai perheen erityisiä tarpeita vastaavaa asumistasoa. (Ks. myös Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta sekä laiksi sosiaalihuoltolain ja -asetuksen eräiden säännösten kumoamisesta, HE 217/1997 vp, Yksityiskohtaisten perustelujen jakso 1.1, 7 §.) Esimerkkeinä tässä yhteydessä huomioon otettavista erityisistä tarpeista oppaassa mainitaan lasten koulunkäynti, erityinen hoidon tarve, vammaisen henkilön tarvitsemien apuvälineiden aiheuttama tilantarve tai etävanhemman lasten tapaamisesta johtuva tilantarve.

Kyselyssä kysyttiin, onko kunnassa vastaajan käsityksen mukaan kohtuullisena pidettävien toimenpitein saatavissa sellaisia kohtuullista asumistasoa vastaavia vuokra-asuntoja, joiden vuokrataso alittaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen hyväksymät enimmäisasumismenot. Vastauksessa todetaan, että Tuusulassa, kuten yleensä kunnissa, on puute pienistä, kohtuuhintaisista asunnoista. Vuokrat ja yleensä asumiskustannukset ovat nousseet viime vuosina reilusti ja osa asunnoista on suhteettoman kalliita. Ongelmana ovat yksityiseltä vuokratut omakotitalot, joissa asumiskulut lämmityksineen sekä vesi-, jäte- ym. laskuineen kohoavat reilusti yli lautakunnan vahvistamien enimmäisasumismenojen. Edullisiakin asuntoja löytyy, jos asiakas ei ole valikoiva asuinpaikan suhteen.

Kyselyssä kysyttiin, millaisissa tapauksissa kunnassa otetaan asumismenot huomioon toimeentulotukea myönnettäessä todellisen suuruisina siitä huolimatta, että ne ylittävät toimielimen hyväksymät enimmäisasumismenot. Vastauksen mukaan asiakkaalle annetaan sosiaali- ja terveyslautakunnan vahvistamien toimeentulotuen myöntämishojjeiden mukaisesti kuusi kuukautta aikaa etsiä edullisempaa asuntoa. Jos asiakas ei tänä aikana aktiivisesta ja valikoimattomasta hakemisesta huolimatta ole löytänyt edullisempaa asuntoa, huomioidaan hänelle asumismenot todellisen suuruisina. Tapauksissa, joissa lapset tapaavat etävanhempaansa tämän luona, hyväksytään etävanhemmalle tarpeen mukaiset enimmäisasumismenoja suuremmat

asumismenot. Samoin menetellään, jos on kyse jostain erityisperusteesta esim. vammaisasunnosta tai lastensuojelullinen peruste.

Toimeentulotuen ohjeistus päivitetään vuosittain, jolloin myös asumien enimmäiskustannuksia tarkastellaan. Sosiaali- ja terveystieteiden lautakunta korotti kohtuullisia asumiskustannuksia 1.2.2016 alkaen n. 1,5 %:lla.

Toimeentulotuen siirtyessä Kelalle vuoden 2017 alusta, Kela noudattaa omia enimmäisasumismenorajojaan. Kelalle on tiedotettu kunnassa nyt voimassa olevat enimmäisasumiskulut.

Pidän myönteisenä sitä, että Tuusulassa noudatettavat toimintatavat ovat vastauksen perusteella melko hyvin sopusoinnussa toimeentulotukilaista, sen esitöistä sekä sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistuksesta ilmenevien tulkintasuositusten kanssa ainakin niiden kriteereiden osalta, joille annetaan merkitystä harkittaessa asumismenojen tarpeellista suuruutta ja lautakunnan hyväksymiä enimmäisasumismenoja korkeampien todellisten asumismenojen huomioon ottamista. Kaikista toimialueen kunnista tulee sosiaaliamiehelle jonkin verran sellaisia yhteydenottoja, joissa toimeentulotukea myönnettäessä huomioon otettavien asumismenojen ja hakijan todellisten asumismenojen välinen suhde näyttää ongelmallisena. Tosin Tuusulasta tällaisia yhteydenottoja vaikuttaisi tulevan vähän, mihin kyselyyn saadussa vastauksessa selvitetty toimintatavat todennäköisesti vaikuttavat. Yleisesti koko toimialuetta koskevana tuntuma kuitenkin on, ettei todellisia asumismenoja oteta huomioon kaikissa niissäkään tapauksissa, joissa hakijalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta saada kunnasta sellaista asuntoa, jonka asumiskustannukset alittaisivat toimielimen hyväksymät enimmäisasumismenot. Lisäksi perusteltuja erityistarpeita, kuten vammaisuudesta tai lasten tapaamisista aiheutuvaa tilantarvetta, ei aina oteta huomioon. Puutteita on myös kohtuullisten asumismenojen huomioon ottamisessa todellisen suuruusina niissä tapauksissa, joissa hakijan todelliset asumismenot ylittävät toimielimen hyväksymät enimmäisasumismenot ainoastaan vähäisissä määrin.

Toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:ssä on luettelo niistä menoista, jotka tuen saajan tulee vahvan pääsäännön mukaan pystyä kattamaan toimeentulotuen perusosalla. Näitä ovat ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot sekä henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta, paikallisliikenteen käytöstä, sanomalehden tilauksesta, puhelimen käytöstä ja harrastus- ja virkistystoiminnasta aiheutuvat menot sekä vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot. Esimerkiksi yksin asuvan henkilön perusosan suuruus on 485,20 euroa kuukaudessa 1.1.2015 lukien.

On muistettava, että asumismenojen huomioon ottaminen toimeentulotukea myönnettäessä todellista määrää vähäisempinä vähentää tosiasiallisesti aina sitä rahamäärää, joka tuen saajalla on mahdollisuus käyttää toimeentulotuen perusosalla katettaviin menoihin. Perusosa taas on jo sinänsä mitoitettu niukaksi. Siksi tällainen menettely on omiaan vaarantamaan Suomen perustuslain (731/1999) 19 §:n 1 momentissa säädetyn perusoikeuden toteutumisen. Säännöksen mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lisäksi toimeentulotukilain 1 §:n 1 momentissa säädetään, että toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. Mitä suurempi ero todellisten ja huomioon otettavien asumismenojen välillä on sekä toisaalta mitä kauemmin vähäistäkin eroa näiden menojen välillä ylläpidetään, sitä suurempi on näiden oikeuksien vaarantumisen todennäköisyys.

Sosiaaliamiehenä katson toimeentulotukilain asianmukaisen soveltamisen ja noudattamisen perustuslain 19 §:n 1 momentti huomioon ottaen edellyttävän:

- että toimeentulotuen myöntämisestä päättävät viranhaltijat kaikilla tasoilla tuntevat tarkoin ne asumismenojen huomioon ottamiseen liittyvät oikeudelliset näkökohdat, jotka edellä tässä jaksossa on esitetty, ja soveltavat niitä päätöksiä tehdessään
- että sosiaalihuollosta vastaavien toimielinten hyväksymät enimmäisasumismenot määritellään sellaiselle tasolle ja pidetään sellaisella tasolla, jonka alle jää selvä enemmistö (esim. 90 prosenttia) kunnan ja muiden kunnassa asuinhuoneistoja vuokralle tarjoavien yleishyödyllisten rakennuttajien perimistä vuokrista, kun huomioon otetaan sellaiset asunnot, joiden koko on kohtuullinen suhteessa kulloiseenkin henkilölukuun ja jotka muilta ominaisuuksiltaan vastaavat kohtuullista asumistasoa.

3.3 Lastensuojelu

Kyselyssä kysyttiin, missä ajassa lastensuojelulaisissa (417/2007) tarkoitettu lastensuojelutarpeen selvittäminen on keskimäärin pystytty toteuttamaan. Lastensuojelulain mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on lastensuojeluasian tultua vireille pääsääntöisesti tehtävä selvitys lapsen tilanteesta. Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. (Lastensuojelulaki 27 § 1 mom.) Tällainen lastensuojelutarpeen selvitys on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä. Sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta. (Lastensuojelulaki 27 § 2 mom.)

Vastauksen mukaan lastensuojelutarpeen arvioista 87 % selvitettiin lain määräajassa. Aluehallintovirasto antoi toimialalle 2.10.2015 huomautuksen lastensuojelun määräaikojen ylittymisestä v. 2015. Talousarviossa ei ole resurssilisäyksiä vuodelle 2016.

Kyselyssä kysyttiin, miten sijaishuollon valvonta kunnassa on järjestetty. Vastauksen mukaan kunnan alueella olevissa lastensuojeluyksiköissä tehdään valvontakäynnit vähintään joka toinen vuosi. Valvontakäyntejä suorittavat sosiaalipalvelujen päällikkö ja lastensuojelun johtavat sosiaalityöntekijät. Kuuma-kuntien kesken on sovittu muiden käytettyjen sijaishuoltoyksiköiden valvonnasta ja jokaiselle kunnalle on jaettu omat valvottavat yksiköt. Näiden varsinaisten valvontakäyntien lisäksi valvontaa toteutetaan jokaisella sosiaalityöntekijän käynnillä sijaishuoltoyksiköissä.

Seuraavaksi kysyttiin miten sijoitettuihin lapsiin kohdistuneita rajoitustoimenpiteitä ja niiden lainmukaisuutta valvotaan. Vastauksen mukaan sijaishuoltoyksiköt toimittavat tekemänsä rajoituspäätökset perusteluineen lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle ja ne arkistoidaan lapsen lastensuojelun asiakirjoihin. Rajoitustoimenpiteistä keskustellaan asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden yhteydessä ja tarvittaessa erikseen. Asiasta kysytään myös valvontakäyntien yhteydessä.

Vielä kysyttiin onko haettu lastensuojelun edunvalvoja. Vastauksen mukaan vuoden 2015 aikana on vahvistettu kahdelle lapselle lastensuojelulain mukainen edunvalvoja, lapsen edun valvontaan avo- ja sijaishuollon palveluissa.

3.4 Vammaispalvelut

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987, vammaispalvelulaki) 3 a §:ssä säädetään, että vammaispalvelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittäminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun vammaisen henkilö taikka hänen laillinen edustajansa tai omaisensa, muu henkilö tai viranomaisen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnan viranomaiseen palvelujen saamiseksi. (1 mom.) Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia koskevat päätökset on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitoimintaa koskevan hakemuksen, jollei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pitempää käsittelyaikaa. (3 mom.) Samaan pykälään sisältyy myös vammaispalveluja koskeva laintasoinen säännös velvollisuudesta laatia palvelusuunnitelma ilman aiheetonta viivytystä. (2 mom.)

Kyselyssä kysyttiin, onko kunnan vammaispalveluissa vuonna 2015 palvelujen tarpeen selvittäminen ja päätösten tekeminen toteutettu vammaispalvelulain 3 a §:ssä säädetyissä määräaajoissa. Vastauksen mukaan tällä tavoin on toimittu.

Mitä edellä toimeentulotukea ja lastensuojelua käsiteltäessä on sanottu talousarviosta päättävien luottamushenkilöiden ja asiaa valmistelevien viranhaltijoiden vastuusta voimavarojen riittävydestä sekä laissa käsitellyille säädettyjen määräaikojen velvoittavuudesta jokaisessa yksittäistapauksessa, koskee myös vammaispalvelulaissa säädettyjen määräaikojen noudattamista. Vammaispalvelulaissa säädetty kolmen kuukauden käsittelyaika voidaan kuitenkin ylittää, jos asian selvittäminen erityisestä syystä vaatii tätä pitemmän käsittelyajan.

3.5 Nuorten ennalta ehkäisevät palvelut

3.5.1 Taustaa

Nuorisotakuulla pyritään turvaamaan jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Nuorisotakuuseen liittyy niin sanottu koulutustakuu, jonka tarkoituksena on turvata jokaiselle peruskoulun päättäneelle koulutuspaikka lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa, oppisopimuskoulutuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. Lisäksi "Nuorten aikuisten osaamisohjelma" tarjoaa ilman koulutusta oleville alle 30-vuotiaalle nuorille mahdollisuuden ammatillisen tutkinnon tai sen osan suorittamiseen. Tähän ohjelmaan kuuluvia koulutuksia järjestetään vuosina 2013 - 2016. (ks. www.nuorisotakuu.fi -> Mikä nuorisotakuu).

Nuorisotakuun voimaantulo on osaksi taustana sille, että nuorten aktiivista osallisuutta tukevat ja heidän syrjäytymistään estävät palvelut ja toimenpiteet on päätetty edelleenkin ottaa yhdeksi tämän selvityksen teemoista. Voitaneen perustellusti todeta, että ainoastaan nuorten syrjäytymistä tehokkaasti ehkäisemällä voidaan luoda edellytykset taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti kestäväälle kehitykselle. Jos nuorten syrjäytymisen annetaan lisääntyä, vaarannetaan sekä yhteiskunnan ulkopuolelle jäävien inhimillinen hyvinvointi että yhteiskunnan eheys, turvallisuus ja taloudelliset toimintaedellytykset. Jokaisen, niin nuoren kuin aikuisenkin, omien kykyjensä ja mahdollisuuksiensa mukaista moraalista vastuuta omasta toiminnastaan unohtamatta voidaan todeta, että myös julkisen vallan toimenpiteet ovat perusteltuja nimenomaan syrjäytymisen mahdollisten seurausten vuoksi. Nämä seuraukset koskevat sekä

yhteiskunnan toimintojen ulkopuolelle jääviä että niihin osallistuvia ja ovat lisääntyessään omiaan vaarantamaan julkisen vallan kyvyn ja mahdollisuudet yhteiskunnan jäsenten perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen.

Sosiaaliasiamiehelle tulevissa yhteydenotoissa joidenkin nuorten syrjäytyminen ja näköalattomuus samoin kuin viranomaisten ja muiden palveluista vastaavien tahojen kykenemättömyys puuttua näihin ongelmiin nousevat ajoittain esiin. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö tällaisia seikkoja liittyisi muidenkin ikäryhmien kuin ainoastaan nuorten asioiden käsittelyyn.

3.5.2 Katsaus lainsäädäntöön

Sosiaalihuollon lainsäädännön yhtenä lähtökohtana olevan niin sanotun universaalisuusperiaatteen mukaisesti nuoret henkilöt ovat oikeutettuja sosiaalihuollon palveluihin ja etuuksiin samoin edellytyksin kuin muutkin kunnan asukkaat tai kunnassa oleskelevat henkilöt. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan kunnallisten viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

Sosiaalihuollosta vastaavan viranomaisen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille.

Lastensuojelulaissa nuorena pidetään 18 - 20-vuotiasta, kun taas alle 18-vuotiasta pidetään lapsena. (6 §.) Vaikka lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla (määritelmästä ks. lastensuojelulaki 3 §) on tärkeä ongelmia ennalta ehkäisevä merkitys, nyt käsiteltävälle aihepiirille erityisen merkittävänä voidaan pitää lastensuojelulain 3 a §:n säännöstä ehkäisevästä lastensuojelusta. Kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. (3 a § 1 mom.) Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. (3 a § 2 mom.)

Lastensuojelulaissa säädetty kunnassa esiintyvään tarpeeseen sidottu niin sanottu yleinen järjestämisvelvollisuus koskee myös ehkäisevää lastensuojelua. Kunnan on tämän mukaisesti huolehdittava siitä, että ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi, kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. (11 § 1 mom.)

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä. Se hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma laaditaan lain mukaan paitsi lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi, myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (410/2015) 110 §:n mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa. Sellaisia käsiteltävän aihepiirin näkökulmasta merkittäviä seikkoja, joista suunnitelman tulee sisältää tiedot suunnittelukaudelta, ovat muun muassa seuraavat:

- lasten ja nuorten kasvuolot sekä hyvinvoinnin tila
- lasten ja nuorten hyvinvointia edistävät sekä ongelmia ehkäisevät toimet ja palvelut

- yhteistyön järjestäminen eri viranomaisten sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä
- suunnitelman toteuttaminen ja seuranta. (Lastensuojelulaki 12 §.)

Sosiaalihuollon lainsäädännöstä sanamuotonsa mukaan nimenomaan nuoriin sovellettavina voidaan yllä esitetyn lisäksi mainita kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain (189/2001) säännökset siltä osin, kuin kynnys tuossa laissa tarkoitettujen aktivointisuunnitelmaan ja kuntouttavaan työtoimintaan liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien syntymiseen alle 25-vuotiaille on säädetty matalammaksi kuin vastaava kynnys 25 vuotta täyttäneille. (Ks. erityisesti 3 §.) Lisäksi voidaan mainita alun perin 1.1.2011 voimaan tullut toimeentulotukilain säännös (10 § 1 mom. 1 k.) mahdollisuudesta perusosan alentamiseen, jos ammatillista koulutusta vailla olevan, täysi-ikäisen alle 25-vuotiaan toimeentulotuen tarve aiheutuu siitä, että hän on keskeyttänyt koulutuksen tai kieltäytynyt koulutuksesta ja on tämän menettelyn vuoksi työttömyysturvalain (1290/2002) säännösten perusteella vailla oikeutta työttömyysetuuteen.

Varsinaisen sosiaalihuollon lainsäädännön ulkopuolelta on nyt puheena olevassa yhteydessä syytä kiinnittää huomiota nuorisolain (72/2006) säännöksiin, joiden yksityiskohtaiseen esittelyyn ei tässä sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä koskevassa selvityksessä kuitenkaan ole mahdollisuutta. Nuorisolain tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. (1 § 1 mom.) Nuorilla tarkoitetaan alle 29-vuotiaita. (2 § 1 k.)

Nuorisolain 3 luvussa säädetään kuntien nuorisotyöstä ja -politiikasta (määritelmistä ks. 2 § 4 ja 5 k.), jotka kuuluvat kunnan tehtäviin. Nuorisotyön toteuttamisesta vastaavat kunnat, nuorisoyhdistykset ja muut nuorisotyötä tekevät järjestöt. Nuorisotyön palveluja voidaan tuottaa myös alueellisesti kuntien yhteistyönä. (7 § 1 mom.) Kunnan nuorisotyöhön ja -politiikkaan kuuluvat nuorten kasvatuksellinen ohjaus, toimintatilat ja harrastusmahdollisuudet, tieto- ja neuvontapalvelut, nuorisoyhdistyksien ja muiden nuorisoryhmien tuki, liikunnallinen, kulttuurinen, kansainvälinen ja monikulttuurinen nuorisotoiminta, nuorten ympäristökasvatus sekä tarvittaessa nuorten työpajapalvelut ja etsivä nuorisotyö tai muut paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin sopivat toimintamuodot. (7 § 2 mom.) Nuorisotyötä ja -politiikkaa toteutetaan monialaisena yhteistyönä sekä yhteistyönä nuorten, nuorisoyhdistysten ja muiden nuorisotyötä tekevien järjestöjen kanssa. (7 § 3 mom.)

Monialaisesta yhteistyöstä säädetään 1.1.2011 voimaan tullessa nuorisolain 7 a §:ssä (määritelmästä ks. myös 2 § 5 a k.). Paikallisten viranomaisten monialaisen yhteistyön yleistä suunnittelua ja toimeenpanon kehittämistä varten kunnassa on oltava nuorten ohjaus- ja palveluverkosto, johon kuuluvat opetus-, sosiaali- ja terveys- ja nuorisotoimen sekä työ- ja poliisihallinnon edustajat. Lisäksi verkostoon voi kuulua puolustushallinnon ja muiden viranomaisten edustajia. Verkosto toimii vuorovaikutuksessa nuorten palveluja tuottavien yhteisöjen kanssa. Kunnat voivat koota myös yhteisen verkoston, Verkosto ei käsittele yksittäistä nuorta koskevia asioita. (7 a § 1 mom.) Lakiin sisältyy luettelo ohjaus- ja palveluverkoston tehtävistä, joiden tavoitteena on nuorille suunnattujen palvelujen keskinäisen toimivuuden ja vaikuttavuuden parantaminen. Näissä tehtävissä keskeistä on nuorten kasvu- ja elinoloja koskevan tiedon kokoaminen ja arviointi, nuorille suunnattujen palvelujen yhteensovittamisen ja vaikuttavuuden edistäminen sekä yhteisten menettelytapojen suunnittelu ja tehostaminen nuorten palveluihin ohjautumiseksi, tarvittaessa palvelusta toiseen siirtymiseksi sekä nuorten palvelujen järjestämiseen liittyvän tietojen vaihdon edistämiseksi. (7 a § 2 mom.)

1.1.2011 voimaan tulleissa nuorisolain säännöksissä säädetään etsivästä nuorisotyöstä, jota kunta voi tarvittaessa järjestää osana nuorisotyötä ja -politiikkaa. Etsivän nuorisotyön tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa hänet sellaisten palvelujen ja muun tuen piiriin, joilla edistetään hänen kasvuaan ja itsenäistymistään sekä pääsyään koulutukseen ja työmarkkinoille. Etsivää nuorisotyötä tehdään ensisijaisesti perustuen nuoren itsensä antamiin tietoihin ja hänen omaan arvioonsa tuen tarpeesta. (7 b § 1 mom.) Lakiin sisältyy myös säännöksiä etsivän nuorisotyön järjestämistavoista, tietojen luovuttamisesta etsivää nuorisotyötä varten ja luovutettujen tietojen käsittelystä. (7 b § 2 mom., 7 c § ja 7 d §.)

Sosiaalihuollon ulkopuolisesta lainsäädännöstä voidaan vielä mainita laki talous- ja velkaneuvonnasta (713/2000). Talous- ja velkaneuvonnassa vaikutetaan myös nuorten ongelmia ennalta ehkäisevästi antamalla sekä niin sanottua talousneuvontaa velkaantumisen ehkäisemiseksi tai katkaisemiseksi että velkaneuvontaa henkilön avustamiseksi tämän hoitaessa joko vapaaehtoiseen velkojen järjestelyyn tai yksityishenkilön velkajärjestelystä annetussa laissa (57/1993) tarkoitettuun velkajärjestelyyn liittyvää asiaa.

3.5.3 Kyselyn tulokset

Kyselyssä pyydettiin vastaajaa a) kuvailemaan lyhyesti se kunnan sosiaali-, terveys-, asumis-, opetus-, nuoriso- ja mahdollisten muiden palvelujen kokonaisuus, jonka avulla joko erityisesti pyritään nuorten henkilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen ja ylläpitämiseen, syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden tunnistamiseen ja tukemiseen tai joilla vastaajan käsityksen mukaan muutoin on tästä näkökulmasta tarkasteltuna erityistä merkitystä.

Vastauksen mukaan nuorten alle 25- vuotiaiden sosiaalipalvelut on Aikuisten sosiaalipalveluiden tulosityksikössä/ Aikuissosiaalityössä, keskitettynä kahdelle työntekijälle, joiden kanssa työskentelee oma etuuskäsittelijä. Nuorten sosiaalityön palvelut: palveluohjaus, tilanearviot, palvelusuunnitelmat, toimeentulotuki, saatekirjeet lääkärille ja aktivointisuunnitelmat sekä kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen hoidetaan samalta luukulta. Työtoimintakeskus toimii kuntouttavan työtoiminnan järjestäjänä kunnassa ja etusijalla olivat alle 25-vuotiaat nuoret työttömät.

Nuorten sosiaalityö on edustettuna myös Ohjaamo Tuusulan (Otus) toiminnassa, joka on matalan kynnyksen palvelupiste alle 30-vuotiaille. Siellä nuori saa moniammatillista ohjausta, tukea ja neuvontaa.

Toinen nuorten sosiaaliohjaajista on myös Keski-Uudenmaan moniammatillisen yhteispalvelutoiminnan (TYP) työntekijä alle 25-vuotiaiden osalta. Moniammatillisen yhteispalvelun tarkoituksena on selvittää työttömien mahdollisuuksia työllistymiseen tai koulutukseen.

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten palvelutarve selvitetään moniammatillisessa yhteistyössä Nuorisoaseman, nuorten sosiaalityön, kohdennetun nuorisotyön ja aikuispäihdepalveluiden kesken. Kunta on sitoutunut vuosiksi 2015 -2016 nuorisotakuun kuntakokeiluun, jonka tavoitteena on nuorisotakuun kehittäminen ja hyvinvoinnin integroidun toimintamallin luominen.

Tuusulassa päihdepalveluita järjestetään alle 22-vuotiaille Nuorisoasemalla. Päihdepalvelujen tarkoituksena on vahvistaa päihteettömyyttä sekä olosuhteita ja elämäntapoja, mitkä suojaavat päihteiden ongelmakäytöltä. Tarkoituksena on myös vähentää tai poistaa päihteiden vaikutuksia terveyteen ja turvallisuuteen.

Nuorisoasemalle ohjautuu enenevissä määrin asiakkaita myös mieliala- ja sosiaalisten ongelmien vuoksi. Nuorisoaseman osa-aikaisena lääkärinä toimii päihdepsykiatri.

Nuorisoasemalla työskentelyn tavoitteena on löytää ongelmanratkaisut ja toimintamallit, joihin kaikki voivat sitoutua. Nuoren ja perheen asioissa tehdään verkostoyhteistyötä nuorten yksilöllisten tarpeiden mukaan. Nuorisoaseman työmuotoja ovat yksilökeskustelut, perhetapaamiset, verkostoyhteistyö, ryhmätoiminta ja asiantuntijaluennot.

b) Kyselyssä tiedusteltiin, onko tähän palvelukokonaisuuteen suunniteltu tehtäväksi muutoksia vuonna 2016?

Vastauksen mukaan toimintaa kehitetään edelleen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

c) Kyselyssä pyydettiin arvioimaan sitä, miten kunta on onnistuttu kohdassa a) mainittujen tavoitteiden toteuttamisessa ja miten näiden tavoitteiden saavuttamiseksi annettavia palveluja olisi syytä kehittää.

Vastauksen mukaan yhteistyö kunnan eri toimijoiden kanssa on parantunut. Pitkäaikaistyöttömien työllistämistä koskevien valtuustoaloitteiden yhteydessä linjattiin yhteisiä toimintaperiaatteita kunnan sisällä ja sovittiin mm. kuntouttavan työtoiminnan toteuttamisesta myös eri toimiloilla ja yksiköissä. Kuntaan saatiin lisäresursseja työllisyyden hoitoon; elinkeinopäällikkö ja elinkeinoasiamies.

TYP- työvoiman monialainen yhteistoiminta onnistuttiin organisoimaan tehokkaasti. Elinkeinopäällikkö edustaa kuntaa TYP- johtoryhmässä ja vastuu työllisyyden hoidosta on koko kunnan yhteinen asia. Sosiaali- ja terveystyökeskukset keskittyvät työllistymisen esteiden poistamiseen mm. järjestämällä terveystarkastukset ja kuntouttavaa työtoimintaa. TYP-toiminnassa painopiste on nuorten ja maahanmuuttajien työllisyyden esteiden poistamisessa.

Väylien rakentaminen työelämään on haasteellista ennen kuin yritysten talousnäkymät paranevat. Kunnan tulee kuitenkin aktiivisesti luoda kontakteja yrityskenttään ja pitää huolta nuorten työllistymisestä.

3.6 Omaishoidontuki

Kyselyssä tiedusteltiin, minkä verran kunnassa varattiin **määrärahaa** omaishoidontukeen? vuonna 2014 € 1 398 500 vuonna 2015 € 1 538 200

) Minkä verran määrärahaa käytettiin omaishoidontukeen

vuonna 2014 € 1 534 227 vuonna 2015 € 1 501 520

c) Kuinka moni **haki** omaishoidontukea (=uudet hakijat) vuonna 2014 hakijaa 77 vuonna 2015 hakijaa 75

d) Kuinka moni **sai** omaishoidontukea vuonna (=uudet hakijat) 2014 hakijaa 66 2015 hakijaa 48

Omaishoidon tuen piirissä oli vuonna 2014 yhteensä 213 asiakasta ja vuonna 2015 yhteensä 228 asiakasta.

f) Omaishoidon tukiluokkien määrä kunnassanne vuonna 2016 (rengasta tai lihavoit vaihtoehto)
o valinta 1,2,3,4 tai enemmän

g) Omaishoidon tukimäärät (€) luokittain pienimmästä suurimpaan vuonna 2016

a. 387,49

b. 624,30

c. 1068,31

d. 1736,00 (raskas siirtymävaihe)

3.7 Talousarviomäärärahojen mitoitus

Kyselyssä kysyttiin, kyettiinkö kunnassa vuonna 2015 sosiaalihuollon palvelut ja etuudet järjestämään kunnan alkuperäiseen talousarvioon niitä varten varattujen määrärahojen puitteissa. Lisäksi kysyttiin muutettujen määrärahojen riittävyyttä siinä tapauksessa, että talousarviota jouduttiin muuttamaan.

Ensimmäisessä osavuosikatsauksessa Sosiaalipalveluiden tulosalueelle myönnettiin lisämäärärahaa 850 000 euroa: toimeentulotukeen 250.000, työmarkkinatuen kuntaosuuteen 200.000 ja mielenterveyskuntoutujien palveluihin 400.000 euroa.

Sosiaalipalvelujen tulosalue kokonaisuutena alittui 0,5 milj. euroa.

Lastensuojelun määrärahojen alitus oli 0,7 milj. euroa, johtuen palvelurakenteen muutoksesta, kotiin vietävien palvelujen kasvusta ja sijaishuollon tarpeen vähentymisestä.

Toimeentulotuen määräraha ylittyi 50 000 euroa, mutta Aikuissosiaalityö kokonaisuutena alittui 0,2 milj. euroa johtuen sosiaalityön ja tukipalveluiden määräraha-alituksista.

Sosiaalisen kuntoutuksen määräraha ylittyi 0,3 milj. euroa. Ylitystä tuli päihdehuollossa ja mielenterveyskuntoutujissa, koska kotikuntoutus ei toteutunut YT-neuvottelujen takia odotetulla tavalla. Työmarkkinatuen muutettu talousarvio lopulta alittui 0,1 milj. euroa.

Vammaispalveluissa menojen ylitys oli 0,5 milj. euroa. Ylitys tulee pääasiassa henkilökohtaisen avun kustannuksista sekä kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnan kustannuksista sekä kehitysvammaisten laitoshoidosta. Laitoshoitotasaisen hoidon tarve on lisääntynyt huolimatta valtakunnallisesta tavoitteesta jossa laitoshoidosta luovutaan.

Vanhuspalveluissa ylitys oli 0,8 milj. euroa. Ympäri vuorokautisen hoidon toimintayksiköt ylittivät 0,2 milj. euroa henkilöstökuluylysten takia ja yksityisen palveluasumisen osto 0,6 milj. euroa asiakasmäärän kasvun vuoksi. Kotihoidon mobiilitoiminnanohjausjärjestelmän käyttöönotto on teknisistä syistä viivästynyt, eikä kotihoito ole voinut ottaa lisää asiakkaita palvelun piiriin

15) Kyselyssä tiedusteltiin missä määrin kunnassanne vuoden 2015 aikana sosiaalipalveluja koskevaa päätöksentekoa tai palvelujen myöntämiskäytäntöjä jouduttiin muuttamaan määrärahojen riittämättömyyteen tosiasiallisesti liittyvistä syistä?

Vastauksen mukaan myöntämiskäytäntöjä ei ole muutettu, palvelut on järjestetty lain mukaisina.

16) Kyselyssä tiedusteltiin, onko kunnan vuoden 2016 talousarvioon käsityksenne mukaan varattu riittävät määrärahat sosiaalihuollon palvelujen ja etuuksien järjestämiseen? Jollei ole, miltä osin arvioitte määrärahat riittämättömiksi?

Sosiaalipalveluissa arvioidaan vuoden 2016 määrärahan riittävän, vaikka budjetti onkin hieman pienempi kuin vuoden 2015 toteuma. Lastensuojelun ja aikuissosiaalityön rakennemuutosten arvioidaan hillitsevän kustannusten kasvua.

Vanhus- ja vammaispalveluissa talousarvio on 0,9 milj. euroa alle vuoden 2015 tilinpäätöksen. Näissä palveluissa tulee talousarvio todennäköisesti ylittymään. Ylitystä käsitellään ensin toimialan sisällä ja, jos katetta ei löydy, esitetään lisämääräraahapyyntö valtuustolle.

Kuntalain mukaan talousarvio ja -suunnitelma on laadittava siten, että edellytykset kunnan tehtävien hoitamiseen turvataan (110 § 2 mom.). Esimerkiksi perustoimeentulotukea, täydentävää toimeentulotukea, osaa vammaispalveluista sekä lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua koskee kunnan niin sanottu erityinen järjestämisvelvollisuus, jolloin palvelun hakijalla tai käyttäjällä on edellytysten täytyessä subjektiivinen oikeus palvelun saamiseen ja kunnan on tällöin myönnettävä palvelut määrärahoista riippumatta. Myös muita sosiaalihuollon palveluja koskee kunnan niin sanottu yleinen järjestämisvelvollisuus, jonka mukaan kunnan on alueellaan huolehdittava näiden palvelujen järjestämisestä, osoitettava niihin voimavaroja ja määriteltävä kriteerit palvelujen myöntämiselle hakijoiden yhdenvertaisuuden huomioon ottavalla ja muutoin oikeudellisesti hyväksyttävällä tavalla. Monia näistä palveluista koskee lisäksi erityinen säännös, jonka nojalla palvelut on järjestettävä sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää (esimerkkeinä vammaispalvelulaki 3 § 1 mom. ja lastensuojelulaki 11 § 1 mom.).

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut ja edistettävä väestön terveyttä (19 § 3 mom.). Perustuslain mukaan julkisen vallan on myös turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (22 §). Nämä perustuslain säännökset ulottavat vaikutuksensa myös niin sanottuihin määrärahasidonnaisiin sosiaalipalveluihin ja edellyttävät muun muassa sitä, ettei näihin palveluihin varattavia määrärahoja tietoisesti alimitoiteta. Eduskunnan oikeusasiamies on lisäksi korostanut määrärahasidonnaisten palvelujen osalta muun muassa palvelutarpeiden ennakkollista arviointia sekä näiden tarpeiden, järjestettävien palvelujen ja varattavien määrärahojen välisen suhteen ja vastaavuuden seuranta (24.11.2010 annettu ratkaisu Dnro 1863/4/09)

Vastauksen perusteella kaikkia palvelutarpeita ei vuoden 2015 talousarvioita laadittaessa ole otettu huomioon.

Sosiaaliasiamies on aikaisemmin esittänyt kunnassa selvitettäväksi, millä tavoin ja millaisin asiasta vastaavien eri viranhaltijoiden ja toimielinten toimenpitein sosiaalihuollon, erityisesti lastensuojelun, toimeentulotuen, sosiaalihuoltolain mukaisten asumispalvelujen, vammaispalvelujen ja varhaiskasvatuksen, palvelutarvetta olisi mahdollista tulevia talousarvioita laadittaessa ennakoida aikaisempaa paremmin ja varata tarvetta vastaavat määrärahat jo alkuperäiseen talousarvioon. Tällöin tarve varata talousarvioon lisämäärärahoja kesken talousarviovuoden olisi aikaisempaa vähäisempi.

3.8 Sosiaaliasiamiehen selvityksen vaikuttavuus

Kyselyssä kysyttiin, miten sosiaaliasiamiehen selvitystä vuodelta 2014 on käsitelty ja mihin toimenpiteisiin sen johdosta on ryhdytty.

Sosiaaliasiamiehen selvitys käsiteltiin kunnanhallituksessa sekä sosiaali- ja terveyslautakunnassa. Selvityksessä esiin tuotu huoli määräaikojen ylittymisestä lastensuojelun ja toimeentulotuen osalta on huomioitu sosiaalipalvelujen resurssitarpeita arvioitaessa esim. täyttölupamenettelyn yhteydessä.

Sosiaaliasiamies oli 13.10.2015 aikuissosiaalityön tiimissä, jossa käsiteltiin mm. sosiaaliasiamiehen selvitystä.

Sosiaaliasiamiehenä pidän myönteisenä sitä, että selvityksessä esiin tuodut seikat on edellä kerrotuin tavoin otettu huomioon kunnan päätöksenteossa.

3.9 Sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksiin ja asemaan vaikuttaneet asiat

Lopuksi tiedusteltiin mitkä olivat mielestänne keskeisimmät sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksiin ja asemaan vaikuttaneet asiat (tapahtumat/muutokset/kehitysnäkymät) kunnassanne vuonna 2015?

+Uusi sosiaalihuoltolaki tuli voimaan 1.4.2015, sen mukaan palvelutarpeen arviointi tulee tehdä kaikille asiakkaille, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Laki korostaa ehkäiseviä palveluja ja monialaista yhteistyötä eri toimijoiden kanssa sekä asiakkaan omaa osallisuutta. Se velvoittaa kehittämään ehkäiseviä palveluja ja toimialoja tekemään tiiviimpää yhteistyötä.

+Uuden sosiaalihuoltolain mukaisesti osa lastensuojelun avohuollon asiakkaista siirtyi sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin kuten perhetyö (vain tehostettu perhetyö enää lastensuojelussa), tukihenkilö- ja tukiperhepalvelu, vertaisryhmätoiminta ja päiväperhekuntoutus.

+Sosiaali- ja terveystoimialan palveluorganisaatio muutettiin 1.6.2015 alkaen vastaamaan paremmin toteutunutta toiminta- ja palvelurakennetta. Sosiaalipalveluissa uudella esimiesrakenteella voidaan tukea paremmin asiakastyötä.

Perheiden sosiaalipalveluissa otettiin

+Osana lastensuojelun rakenneuudistusta otettiin käyttöön uusina palveluina perhearviointi, kotiin tehtävä perhekuntoutus, päiväperhekuntoutus, kiireellinen avohuollon tukitoimi kotiin kiireellisen sijoituksen vaihtoehtona, valvotut ja tuetut tapaamiset sekä jälkihuolto omana toimintana. Jälkihuollon palvelut kunnan omana toimintana aloitettiin tammikuussa.

+ lapsiperheiden tilapäisen kotipalvelun palveluseteli otettiin käyttöön, mikä lisää asiakkaiden valinnanmahdollisuutta palvelutuottajan valinnassa.

Lastensuojelun rakennemuutos näkyi sijaishuollon tarpeen ja kustannusten vähenemisenä.

+Lastensuojelu toimii avohuoltopainotteisesti. Asiakkuudessa oli 540 lasta ja nuorta, joista 87 % avo- ja jälkihuollossa ja 13 % huostaan otettuna (70). Sijoitettuna oli 134, joko avohuollon päätöksellä tai huostaan otettuna. Avohuollon asiakasmäärä oli 33 % pienempi kuin edellisvuonna

+ Lastensuojelussa hoitovuorokausien määrä oli 6 % pienempi kuin vuonna 2014. Perhehoidon hoitovuorokausien suhteellinen osuus sijaishuollon vuorokausista (36 %) nousi selvästi vuodesta 2014 (31 %).

+Hyvinkään sairaanhoitopiirin kuntien kanssa valmisteltiin esitystä alueellisesti yhtenäisestä, potilaslähtöisestä, ja tehokkaasta psykiatristen ja päihdeasiakkaiden palvelujärjestelmästä, jossa pakkohoito, laitoshoido ja ympärivuorokautisesti tuettu palveluasuminen ovat oleellisesti

lähtötilannetta harvinaisempia ja lyhytkestoisempia tapahtumia. Hoidon painopiste siirtyy avohoitoon, kotiin vietäviin palveluihin ja sähköisten tukipalvelujen käyttöön. Palveluun integroidaan perus- ja erikoissairaanhoidon palvelut, päihdepalvelut ja se toimii tiiviisti yhteistyössä sosiaalipalvelujen kanssa.

+Mielenterveyskuntoutujien kotona toteutetun tuetun asumisen kunnan tuottama palvelu aloitettiin palkkaamalla kaksi lähihoitajaa kotikuntoutukseen. Omalla kotona toteutetulla tukipalvelulla vähennettiin kalliimpaa palveluasumisen ostopalvelua.

-Pitkäaikaistyöttömien määrä kasvoi 35 % edellisvuodesta. Kunnan kustannusosuus työmarkkinatuesta yli kaksinkertaistui. Pitkään työttömänä olleiden henkilöiden aktivointitoimenpiteet viivästyivät koska työntekijät yhteistoimintamenettelyn takia voitiin palkata vasta loppukeväästä. Työmarkkinatukilistalta saatiin aktivointityöskentelyllä poistumaan kuitenkin 30 henkilöä.

+Monialaisen työllistymistä edistävän yhteispalvelun (TYP) organisoitiin yhteistyössä TE-toimiston, Kelan ja lähikuntien kanssa.

-Toimeentulotukea saavia talouksia oli vuoden aikana 1175, eli 6 % enemmän kuin vuonna 2014 (1107). Tukea maksettiin keskimäärin 478 taloudelle/kuukausi, kasvua 3 % edellisvuodesta.

+Tuusulassa tehtiin syksyllä 2014 selvitys kalliiden asiakkaiden palveluista. Selvityksen perusteella saatiin toimenpide-ehdotukset

Päihde- ja mielenterveyskuntoutujilla toiminnot yhdistetään ja lisätään matalan kynnyksen palveluja jotka ovat asiakkaan tavoitettavissa

Lastensuojelussa lisätään ennaltaehkäiseviä avohuollon palveluja

- Vanhuspalveluissa enemmän omatoimista asumista ja muunneltavia asuntoja vanhuksille sekä erilaisia asumismuotoja sekä kotiin tuotettavan palvelun kohdentaminen

Toimialalla nämä toimenpidesuosituksot on toteutettu.

+Kotihoidon palveluiden myöntämiskriteerien tarkistuksella palvelu kohdennetaan enemmän apua tarvitseville asiakkaille ja siten siirretään ympärivuorokautisen palvelun piiriin siirtymistä.

+Ikäihmisten perhehoitoa uutena palvelumuotona valmisteltiin ja palvelu käynnistyy 2016. Sosiaali- ja terveyslautakunta hyväksyi ikäihmisten perhehoidon toimintaohjeen 9.12.2015 § 97.

+Kotihoidossa käynnistyi mobiili toiminnanohjausjärjestelmä- ja sähköinen ovenavaus hankkeet. Hankkeiden toteutumisessa oli järjestelmän toimittajasta johtuvia etenemisvaikeuksia eikä järjestelmiä voitu ottaa suunnitellussa laajuudessa käyttöön. RAI arviointi ja - seurantajärjestelmien käyttöönotot toteutuivat suunnitelmien mukaisesti. Palveluseteli- ja ostopalvelujärjestelmän (PSOP) hankinta tehtiin alkuvuodesta. Sosiaali- ja terveyslautakunta päätti palvelusetelin toimintamallista, sisällöstä ja palveluntuottajien valintakriteereistä.

-Kunnan yhteistoimintamenettely hidasti kaikkia toimialan täyttölupa-asioiden käsittelyä ja henkilöstön rekrytointeja. Aluehallintovirasto antoi huomautuksen kunnalle sekä toimeentulotuen että lastensuojelun määräaikojen ylittymisestä. Terveyspalveluissa sopeutus- ja säästötoimet vähensivät palvelutuotantoa ja aiheuttivat jonkin verran jonojen muodostumista (vastaanotto,

neuvola, työterveys) kesän jälkeen. Syksyn aikana jonot saatiin pääosin purettua, mutta suorite- ja asiakasmäärät eivät yltäneet edellisen vuoden tasolle.

+ Asiakas- ja työturvallisuusasiat olivat toimialalla edelleen vahvasti esillä. Toimialalla seurattiin lokitietopyyntöjä, tietokorjauksia sekä tietosuojapoikkeamia.

Tietosuojakoulutusta järjestettiin yhteistyössä naapurikuntien kanssa

Palautetta ja toiveita sosiaaliamiehelle:

Sosiaalityössä toivotaan sosiaaliamieheltä aktiivista yhteydenottoa sosiaalipalveluihin, kun asiakas tuo esiin palvelun epäkohtia, jotta niistä voidaan yhdessä keskustella.

4 TIIVISTELMÄ

Edellä on pyritty kuvaamaan sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä Tuusulassa vuonna 2015 lähinnä sosiaaliamiehen kyselyyn saaduista vastauksista ja sosiaaliamiehelle tulleista asiakasyhteydenotoista koostuvan lähdeaineiston pohjalta. Seuraavassa on lyhyt tiivistelmä tässä yhteydessä esiin nousseista keskeisimmistä seikoista.

Talousarviosta päättävien luottamushenkilöiden ja asiaa valmistelevien viranhaltijoiden velvollisuutena on osoittaa toimeentulotuki-, lastensuojelu- ja vammaispalveluasioiden käsittelyyn sellaiset voimavarat, jotka mahdollistavat laissa säädettyjen määräaikojen noudattamisen. Laissa käsittelylle säädetyt määräajat velvoittavat asian käsittelystä vastaavaa tahoa jokaisessa yksittäistapauksessa. Näin ollen jos yhdenkin asian osalta esimerkiksi päätöksen tekemiselle, yksilöidyn täydennyskehotuksen lähettämiseksi tai lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiselle säädetyt määräaikoja ei kyetä noudattamaan, tältä osin on toimittu lain nimenomaisen säännöksen vastaisesti. Myös viranhaltijoiden tai työntekijöiden poissaoloihin on pyrittävä varautumaan esimerkiksi sijaisjärjestelyin siten, että poissaolot eivät olisi esteenä laissa säädettyjen määräaikojen toteutumiselle.

Sosiaaliamiehelle on vuonna 2015 tullut vain vähän yhteydenottoja sosiaalihuollon asioiden käsittelyajoista Tuusulassa. Pidän myönteisenä sitä, että Tuusulassa noudatettavat toimintatavat ovat vastauksen perusteella melko hyvin sopusoinnussa toimeentulokilaista, sen esitöistä sekä sosiaali- ja terveystieteiden ohjeistuksesta ilmenevien tulkintasuositusten kanssa ainakin niiden kriteereiden osalta, joille annetaan merkitystä harkittaessa asumismenojen tarpeellista suuruutta ja lautakunnan hyväksymiä enimmäisasumismenoja korkeampien todellisten asumismenojen huomioon ottamista. Kaikista toimialueen kunnista tulee sosiaaliamiehelle jonkin verran sellaisia yhteydenottoja, joissa toimeentulotukea myönnettäessä huomioon otettavien asumismenojen ja hakijan todellisten asumismenojen välinen suhde näyttää ongelmallisena. Tosin Tuusulasta tällaisia yhteydenottoja vaikuttaisi tulevan vähän, mihin kyselyyn saadussa vastauksessa selvitetty toimintatavat todennäköisesti vaikuttavat. Yleisesti koko toimialuetta koskevana tuntuma kuitenkin on, ettei todellisia asumismenoja oteta huomioon kaikissa niissä tapauksissa, joissa hakijalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta saada kunnasta sellaista asuntoa, jonka asumiskustannukset alittaisivat toimituksen hyväksymät enimmäisasumismenot. Lisäksi perusteltuja erityistarpeita, kuten vammaisuudesta tai lasten tapaamisesta aiheutuvaa tilantarvetta, ei aina oteta huomioon. Puutteita on myös kohtuullisten asumismenojen huomioon ottamisessa todellisten suuruuksien niissä tapauksissa, joissa hakijan todelliset asumismenot ylittävät toimituksen hyväksymät enimmäisasumismenot ainoastaan vähäisissä määrin.

Sosiaaliasiamiehenä katson toimeentulotukilain asianmukaisen soveltamisen ja noudattamisen perustuslain 19 §:n 1 momentti huomioon ottaen edellyttävän:

- että toimeentulotuen myöntämisestä päättävät viranhaltijat kaikilla tasoilla tuntevat tarkoin ne asumismenojen huomioon ottamiseen liittyvät oikeudelliset näkökohdat, jotka edellä tämän selvityksen jaksossa 3.2.2 on esitetty, ja soveltavat niitä päätöksiä tehdessään
- että sosiaalihuollosta vastaavien toimielinten hyväksymät enimmäisasumismenot määritellään sellaiselle tasolle ja pidetään sellaisella tasolla, jonka alle jää selvä enemmistö (esim. 90 prosenttia) kunnan ja muiden kunnassa asuinhuoneistoja vuokralle tarjoavien yleishyödyllisten rakennuttajien perimistä vuokrista, kun huomioon otetaan sellaiset asunnot, joiden koko on kohtuullinen suhteessa kulloiseenkin henkilölukuun ja jotka muilta ominaisuuksiltaan vastaavat kohtuullista asumistasoa.

Tämän selvityksen jaksossa 3.5.3 esitellyiltä osin sosiaaliasiamiehen kyselyyn saatu vastaus toimii kuvauksena nuorten ennalta ehkäisevistä palveluista ja niiden tämänhetkisestä tilasta Tuusulassa. Sosiaaliasiamiehenä pidän myönteisenä sitä, että erityisesti viranomaistahojen osalta eri toimijoiden väliset yhteistyörakenteet nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi vaikuttavat vastauksen perusteella monipuolisilta. Näin ollen palvelurakenteet ja -valikoima vaikuttavat sinänsä melko kattavilta. Vastauksen perusteella on melko vaikea arvioida palvelujen vaikuttavuutta ja sitä, millaiset aihepiirille merkityksellisten eri palvelujen voimavarat ovat suhteessa palvelutarpeeseen.

Sosiaaliasiamies on aikaisemmin esittänyt kunnassa selvitettäväksi, millä tavoin ja millaisin asiasta vastaavien eri viranhaltijoiden ja toimielinten toimenpitein sosiaalihuollon, erityisesti lastensuojelun ja vammaispalvelujen palvelutarvetta olisi mahdollista tulevia talousarvioita laadittaessa ennakoida aikaisempaa paremmin ja varata tarvetta vastaavat määrärahat jo alkuperäiseen talousarvioon. Tällöin tarve varata talousarvioon lisämäärärahoja kesken talousarviovuoden olisi aikaisempaa vähäisempi.

Edellisvuosien tapaan pidän asiakkaiden oikeuksien ja aseman näkökulmasta myönteisenä sosiaalityön päällikön vastauksesta ilmenevää toiminnan kehittämistä monella osa-alueella. Monet vastauksessa myönteisinä esiin tuodut kehittämistoimet parantavat organisaation ja siinä toimivan henkilöstön edellytyksiä tuottaa asiakkaille entistä laadukkaampaa sosiaalihuoltoa ja edistävät näin ollen myös asiakkaiden oikeusturvaa.

Marju Lemola